

6. Стефанік В. Моє слово. Новели, оповідання, автобіографічні та критичні матеріали / В. Стефанік. – К. : Веселка, 2001. – 319 с.

7. Stefanyk W. Das blaue Büchlein / W. Stefanyk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Ossyp Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1908. – Jg. 6. – № 1. – S. 19 – 21.

8. Stefanyk W. Das steinerne Kreuz / W. Stefanyk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Ossyp Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1908. – Jg. 6. – № 2. – S. 21 – 33.

9. Stefanyk W. Muttersöhnchen / W. Stefanyk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Wilhelm Horoschowski] // Ukrainische Rundschau. – 1906. – Jg. 4. – № 6. – S. 227 – 230.

REFERENCES

1. Barannikova, L. I. (1965). K voprosu o funktsionalno-stilevykh razlichiyakh v dialektnoy rechi [On the issue of functional and style differences in dialect speech] // Voprosy stilistiki. [in Russian]

2. Buksa, I. (1996). Tvorchist ta slovnyk malozrozumilykh sliv Vasylia Stefanyka [Creativity and vocabulary of incomprehensible words by Vasyl Stefanyk]. – Kyiv. [in Ukrainian]

3. Levyu, I. (1974). Iskusstvo perevoda [The art of translation]. – M. : Progress. [in Russian]

4. Matviishyn, O.M. (2018). Aspekty mizhmovnoi transformatsii v nimetskomovnykh perekladakh Vilhelma Horoshovskoho [Aspects of interlanguage transformation in German translations by V. Horoschowski] // Naukovi zapysky. Seriya: Filolohichni nauky. – Kropyvnytskyi. [in Ukrainian]

5. Ryl'skiy, M. (1975). Mystetstvo perekladu [The art of translation]. – Kyiv. [in Ukrainian]

6. Stefanyk, V. (2001). Moie slovo. Novely, opovidannia, avtobiohrafichni ta krytychni materialy [My word. Novels, stories, autobiographical and critical materials]. – Kyiv. [in Ukrainian]

7. Stefanyk W. Das blaue Büchlein / W. Stefanyk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Ossyp Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1908. – Jg. 6. – № 1. – S. 19 – 21. [in German]

8. Stefanyk W. Das steinerne Kreuz / W. Stefanyk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Ossyp Rosdolskyj] // Ukrainische Rundschau. – 1908. – Jg. 6. – № 2. – S. 21 – 33. [in German]

9. Stefanyk W. Muttersöhnchen / W. Stefanyk; [aus dem Ukrainischen übersetzt von Wilhelm Horoschowski] // Ukrainische Rundschau. – 1906. – Jg. 4. – № 6. – S. 227 – 230. [in German]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Матвіїшин – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної та міжкультурної комунікації Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: художній переклад.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Oksana MATVIYISHYN – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of Language and Intercultural Communication Department, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University.

Scientific interests: literary translation.

УДК 811.111'25

МЕТОДОЛОГІЯ ПОВТОРНОГО ВИДАННЯ СТАРИХ ПЕРЕКЛАДІВ

Богдан СТАСЮК (Кропивницький, Україна)

e-mail: bstasiuk@kspu.kr.ua

СТАСЮК Богдан. МЕТОДОЛОГІЯ ПОВТОРНОГО ВИДАННЯ СТАРИХ ПЕРЕКЛАДІВ

На прикладі роману «1919» модерніста Дж. Дос Пассоса в статті розглянуто методологію підготовки старих перекладів до повторної публікації. Автор виділяє етапи дослідження та опрацювання тексту друкотвору, зупиняється на проблемі розбіжностей різних редакцій старих перекладів, виправлення їх помилок і неточностей, функціонуванні паратекстів. Статтю підсумовує розлогім алгоритмом підготовки перевидання старих перекладів.

Ключові слова: методологія, старий переклад, перевидання, паратекст, Дос Пассос, Мусик.

STASIUK Bohdan. METHODOLOGY OF THE OLD TRANSLATIONS FOLLOW-UP PUBLICATION

This article utilises the example of the modernist novel Nineteen Nineteen (1932) by the American writer John Dos Passos and its Ukrainian version by an outstanding translator Vasyl Mysyk (1934). The latter has never been republished since 1935 so the issue of the new edition is urgent. The author of the paper claims that the methodology of the older translations editing prior to the follow-up publication is a scholarly problem rarely discussed in much detail. Several stages of the old translation preparation have been suggested, they cover the whole pre-production cycle ranging from the OCR of the old printed matter problems to the paratexts editing in respect with current Digital Age environment. Providing some striking examples the author delivers some insights on problematic issue how to deal with translator's mistakes and stylistic inconsistencies in new editions. Summarising the paper its author builds up an algorithm how to deal with old translations in current conditions and the sequence of actions necessary to provide the optimal result.

Keywords: methodology, old translation, follow-up publication, paratext, Dos Passos, Mysyk.

Сучасний український ринок перекладної літератури має чимало хаотичних рис, одна з яких – практика видання і перевидання старих перекладів, що досі не отримала належного редакторського осмислення та узагальнюючої оцінки зі сторони вітчизняного перекладознавства. Переклади художніх творів, створені до здобуття Україною незалежності, часто передруковують у різних секторах книговидавничого бізнесу, від дитячої літератури до світової класики, переважно без належного редакторського супроводу,

шляхом механічного копіювання попередніх текстів, не враховуючи цільової аудиторії та особливостей функціонування книжкового видання як цілісного продукту в сучасному цифровому інформаційному світі. А отже, одним із нагальних завдань сучасного українського перекладознавства мала би стати розробка загальних дослідних принципів та способів аналізу перекладацької та редакторської роботи зі старими друготворами як у цілому, так і в рамках конкретних видавничих проектів – *методології (пере)видання старих перекладів*. Це **актуальна** проблема як теоретичного, так і суто прикладного аспектів дослідження перекладів, на яку не можна сліпо поширювати світовий досвід, оскільки він а) не достатньо вивчений, б) не відповідає деяким унікальним обставинам, за яких формувалися українські школи перекладу та книговидавнича практика. Варто зауважити, що станом на сьогоднішній день навіть у світовій практиці тема складних процесів опрацювання попередніх перекладів, які проявляються в а) повторних перекладах, б) передруках і в) редагуванні старих перекладів [14], вивчалася обмежено попри поширеність відповідних видавничих процесів у різних країнах.

Станом на сьогодні «старі переклади», дефініювання яких – окреме питання історії українського перекладу, неабияк приваблюють увагу видавців через доступність текстів (переважна більшість перебуває поза межами дії законів про авторське та суміжні права), високий ступінь їхньої умовної готовності до повторної публікації, що значно скорочує видавничий цикл, та сутнісні характеристики давніших за походженням друготворів, які мають вищий ступінь експресивності внаслідок часової та лексико-граматичної відстані від сучасного читача, що додає їм колориту й певної переваги перед текстами, створюваними зараз. Окремих досліджень та статистичних даних Книжкової палати України про частку повторної публікації старих перекладів на сучасному ринку не існує, але з особистого досвіду та 15-річної практики безпосередньої участі в галузі ми стверджуємо, що всі провідні видавці України послуговуються старими перекладами в нових публікаціях. Водночас найбільш поширені схеми їх перевидання свідчать про відсутність розуміння особливостей старих текстів у переважній більшості видавців. Чітка редакційно-видавнича політика простежується у вкрай малій кількості видань, скажімо знаковому перевиданні «Декамерону» Дж. Бокаччо в перекладі Миколи Лукаша (К., Просвіта, 2006), свідомо позбавленому нашарування всіх редакторських правок, або новітньому, щойно розпочатому проєкті з видання повного зібрання творів Джозефа Конрада (К., Темпора, 2018).

У нашій статті, на прикладі поточного редакційно-видавничого проєкту²⁶ з опрацювання українських перекладів американського письменника-модерніста Джона Дос Пассоса, ми покажемо основні методологічні труднощі, розв'язання яких є необхідною передумовою професійного перевидання старого перекладу художньої літератури в Україні.

Суто емпірично на українському книжковому ринку статус не просто попередніх, а саме «старих перекладів»²⁷ переважно отримують видання до 1991 року, коли творча свобода видавця стала найменш регульованою з погляду суспільно-політичної цензури та мовних обмежень. Проте мусимо відзначити, що окреслювані такими хронологічними рамками переклади так само не є однорідним явищем. В усьому їхньому масиві чітко вирізняються переклади дореволюційні, переклади міжвоєнного періоду аж до «Великого терору» 1938 р. включно і пізніші підрадянські переклади. Окремі категорії становлять переклади, виконані на Західній Україні перед її входженням до складу УРСР, і діаспорні, нерепринтні видання²⁸.

Твори Дж. Дос Пассоса виходили українською мовою у вкрай обмеженому часовому проміжку: з 1933 по 1935 рр. і відтоді *жодного* разу не перевидувалися, що говорить про важливість самого проєкту нової публікації. У середині 1930-х рр. планувалося видання його багатотомника харківсько-київським вид-вом «Література і мистецтво» (ЛіМ), але той вийшов неповний, а його план-проєкт у відкритих джерелах оприлюднено не було. У

²⁶ З огляду на комерційну тасмницю назвати видавництво, для якого здійснюємо цей проєкт, ми не можемо.

²⁷ Не плутати з юридичним поняттям «старих творів» – об'єктів авторського права, на які збігає термін дії строку охорони прав [1, с. 74].

²⁸ Періодизуємо переклади на основі узагальнюючих праць М. Москаленка, М. Стрихи, Л. Коломієць (в хронологічному порядку) тощо через відсутність академічної історії українського перекладу.

нашій розвідці мова конкретно піде про роман «1919» – 2-й том відомої трилогії «США» у перекладі Василя Мисика (1907 – 1983).

Правові аспекти

Оригінальні твори Дж. Дос Пассоса станом на сьогодні є об'єктом авторського права, тому їх повторна публікація в Україні обов'язково передбачає узгодження з правласником – Estate of John Dos Passos and Lucy Dos Passos Coggin. Значно складніше виглядає ситуація із правовим статусом друготворів, чиїх авторів подекуди не так просто знайти. Так само складно буває встановити і їх правонаступників. У цьому, зокрема, полягає, омана доступності текстів 1-ої третини ХХ ст. За формальними ознаками, переклад роману Дж. Дос Пассоса «1919» не є суспільним надбанням, оскільки з часу смерті його виконавця, Василя Мисика, ще не пройшло 70 років, встановлених законодавством як термін дії охорони авторських прав. Його законними спадкоємцями були друга дружина М. Таран-Мисик і син від першого шлюбу М. Мисик; перша померла 1993 р., а доля сина достеменно не відома, хоча найпевніше в живих його немає. Спадкоємців другої черги у В. Мисика не було. Існування спадкоємців за правом представлення не відоме, а формально це говорить про необхідність судового рішення (?) щодо переходу спадщини в суспільне надбання. Переважна більшість видавців, на жаль, такі питання ігнорує, і видання чималої кількості Мисикових перекладів у незалежній Україні виходили або з документально не підтвердженим копірайтом автора, або взагалі без нього. Деякі видавці такі ситуації розв'язують компромісним шляхом: на сторінці з технічними даними видання або деінде постфактум розміщують заклик до ймовірних правласників звертатися в питаннях гонорару до відповідної юридичної особи.

Значущість старого перекладу

Як уже вище зазначалося, значущість самого першотвору для сучасного українського літературного процесу питань не викликає. Джон Дос Пассос (1896 – 1970) – знакова постать американського модернізму та літературного процесу першої половини ХХ ст., член представницької Американської академії мистецтв і красномовства. Його твори включені в репрезентативну національну книжкову серію «Library of America», а творчий метод (дисоціація елементів письма та монтаж хроніки) мав значний вплив навіть на українських письменників 1930-х рр., зокрема Ю. Яновського [8, с. 56].

Переклад роману «1919» Василем Мисиком, безперечно, вартий уваги сучасного видавця з багатьох причин. І найперша з них – це, звісно, постать самого автора друготвору, майбутнього лауреата Премії імені Максима Рильського (1977). За словами дослідниці перекладацької спадщини Василя Мисика Н. Гриців, праця над доробком Дж. Дос Пассоса – це «горельєф у художній біографії» харків'янина [3, с. 54]. За спогадами Г. Костюка (1902 – 2002), товариша Василя Мисика і на той момент аспіранта «Науково-дослідного інституту літературознавства ім. Шевченка» (тобто суч. Ін-ту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ), Василь Мисик так говорив про свою роботу над текстом: «Для мене це корисна справа. Я все глибше і глибше входжу в світ англійської мови, в її синтаксис, синоніміку, а головне – ідіоматику. Дос Пассос у цьому сенсі для мене цілий скарб» [7, с. 325]. Про заглибленість перекладача в тему також говорить і те, що він фактично був повноцінним куратором багатотомного дос-пассоського проекту у видавництві «ЛіМ»: перекладав обидва романи з майбутньої трилогії «США», які вийшли на момент початку її публікації, «42-гу паралелю» (sic!) і «1919», а також редагував переклад «Менгеттену» Марією Лисиченко (1890 – ?).

Для сучасного читача важливим має бути те, що відтворення модерністської, експериментальної манери американського письменника засобами української мови здійснювалося з невеликим відривом від моменту її створення по-англійськи: переклад роману «1919» вийшов за два роки після появи оригіналу, а переклад «42-ої паралелі» здійснювався в межах року від виходу першотвору²⁹. Враховуючи міру заглибленості в

²⁹ На жаль, згідно з рукописним автопереліком перекладених В. Мисиком творів, що зберігається в Харківському літературному музеї (НДФ-8576), завершений переклад твору, яким перекладач намагався «випередити росіян» [7, с. 352] з невідомих причин опубліковано так і не було, а сам автограф утрачено. Російський перекладач Валентин Стенич (1897 – 1938) свій переклад опублікував у 1931 р. Цікаві і сумні паралелі в долі обох натхненних інтерпретаторів Дж. Дос Пассоса, письменника з яскраво

матеріал, фактично синхронію творення оригіналу й перекладу та відповідальність, із якою Василь Мисик підходив до роботи («Василь Олександрович був найсуворішим, найвимогливішим редактором своїх творів, без жалю нищив те, що йому не подобалося: всі його твори – вибрані», – писала про нього вдова і розпорядниця спадщини М. Таран-Мисик у 1990 р. [2, с. 156]), можемо стверджувати, що український читач втратив од відсутності цього тексту на сучасному ринку перекладів.

Технічна підготовка

Фактичними труднощами при підготовці повторної публікації текстів старих перекладів є їх оцифрування. Очевидно, що в іншій формі, крім як паперової (у вигляді книжкового видання, гранок [?], машинопису (з правками), рукопису) вони існувати не можуть, а отже, суто з технічної сторони робота над старим перекладом починається з повторного набору тексту вручну або зчитування фотокопій засобами оптичного розпізнавання символів. Інколи навіть відскановані з високою роздільною здатністю сторінки не є запорукою мінімізування помилок, які виникають у процесі роботи. Так, скажімо, при роботі з оцифрованим текстом українського перекладу роману «1919», ми з'ясували певні закономірності хибного розпізнавання символів, коли літера З через нетипову для сучасних гарнітур, характерну форму із засічками розпізнається професійними програмами OCR як В або Ю тощо. Ще більше цей процес ускладнено тим, що сучасний оператор розпізнавання може сприйняти особливість дореформеної орфографії за помилку OCR: напр., написання «якнебудь», «колинебудь», «щонебудь», «щонебудь» разом тощо.

Редакції перекладів

Одна зі значних проблем опрацювання старих перекладів пов'язана з хаотичністю й невпорядкованістю самого літературно-видавничого підприємництва протягом 1920-х – 1930-х рр., обтяженого тодішньою суспільно-політичною ситуацією в УСРР. Один і той самий текст міг виходити в кількох редакціях, розділених нікчемним проміжком у часі, але водночас із різкими відмінностями, викликаними не тільки мінливою правописною нормою, але й розмаїттям екстралінгвальних чинників.

Український переклад роману «1919» виходив двічі: в журнальній версії фрагменти роману з продовженням публікували в харківському громадсько-політичному і літературно-науковому щомісячнику «Червоний шлях» протягом 1934 р., а вже наступного він побачив світ як 4-й том зібрання творів Дж. Дос Пассоса у вид-ві «Література і мистецтво» (майбутнє «Дніпро»). У період, що минув між виданнями, Василя Мисика арештували органи ДПУ за обвинуваченням у підготовці замаху на представників влади під час урочистостей на осінні свята (05.11.1934 р.). Тому текст друготвору в книжковій публікації вийшов анонімно, лише із зазначенням імені редактора «Я. Олексіча» [насправді, Ярослава Олеси/іча]. Крім того, редакція обох версій роману відрізняється за кількома параметрами:

а) правописна норма (попри те, що у зазначений час ніяких орфографічних реформ не відбувалося): у журнальній публікації «бейзбол», «винтовочний», «мавл'ячий», «мармуровий», «хінна вода», у книжковій, відповідно – «безбол», «гвинтовочний», «малп'ячий», «мурмуровий», «хинна вода» тощо;

б) коректура (текст було набрано наново, що призвело до нових друкарських помилок і розбіжностей), їх врахування – передумова коректного підходу до відтворення тексту, тому здійснюється як аналіз уже зазначених друкарських помилок [5, с. 300], так і порівняння журнальної версії з книжковою (емпірично ми виявили, що кількість друкарських помилок у книжковому виданні «1919» суттєво перевищує оприлюднений редакцією «ЛіМу» перелік огрехів, а зіставлення із попередньою версією тексту дозволило відшарувати власне хибодруки від правописних особливостей тієї чи іншої редакції тексту);

вираженими соціалістичними симпатіями, який відвідував СРСР та популяризував його суспільний лад за кордоном. Валентина Стенича було розстріляно 21.09.1938 р. в Ленінграді за обвинуваченнями в підготовці терактів, спрямованих проти представників радянської влади [9, с. 325]. У цей самий час Василь Мисик, так само наклепницьки обвинувачений у причетності до «харківської терористичної групи», відбував 5-річний термін ув'язнення в Соловецькому таборі особливого призначення, двічі уникнувши розстрілів, спершу 18.02.1934 у Києві, а потім і 03.11.1937 р. в урочищі Сандармох.

в) цензурні правки як політичного, так і морально-етичного характеру. Це найцікавіша категорія відмінностей між версіями, оскільки демонструє стрімкий наступ цензури на видавничу практику. Лакуни в романі «1919» якраз відображають обидва види цензурування. Політична цензура прямо відповідала вимогам Постанови ВЦВК і РНК УСРР «Про затвердження устави про Головне управління в справах літератури та видавництва і його місцеві органи» (1931 р.), але жорсткість її застосування по-різному проявилася в журнальній та книжковій публікаціях. Розглянемо фрагмент белетризованої біографії Джона Ріда (1887 – 1920) в романі «1919»:

Оригінал:

*«The world's no fun anymore,
only machinegunfire and arson
starvation lice bedbugs cholera typhus
no lint for bandages no chloroform or ether thousands dead of gangrened wounds cordon
sanitaire and everywhere spies»* [13, p. 374].

Журнальна публікація:

*«Світ тепер не іграшка,
лише вогонь кулеметів та підпали,
голод, воші, блощиці, холера, тиф,³⁰
немає корнії на бінти, немає хлороформу, ані ефіру, тисячі померлих від
сангренозних ран, санітарні кордони й усюди шпигуни»* [4, с. 143-144].

Книжкова публікація:

*«Світ тепер не іграшка,
лише вогонь кулеметів та підпали,»* [5, с. 14].

Оригінал:

*«Reed wrote, undertook missions (there were spies everywhere), worked till he dropped,
caught typhus and died in Moscow»* [13, p. 375].

Журнальна публікація:

*«Рід писав, брався до місій (всюди були шпигуни), працював поки не впав,
заразився тифом і вмер у Москві»* [4, с. 144].

Книжкова публікація:

«Рід писав, брався до місій (всюди були шпигуни), працював поки не впав» [5, с. 14].

Лакуни морально-етичного характеру вписуються у тогочасну директиву «Правила як опрацьовувати, перераховувати і видавати ідеологічно шкідливу літературу» (1931), яка вводила контроль за обігом бульварних, еротичних, порнографічних та халтурних творів [10, с. 144]. Наведемо кілька прикладів:

Оригінал:

*«Oh we'll nail Old Glory to the top of the pole
And we'll all reenlist in the pig's a—h—»* [13, p. 364].

Журнальна публікація:

*«Гей ми наш прапор приб'єм на високу ломаку
Й підем знову служити свині у с...»* [4, с. 135].

У книжковій публікації цього куплету із сатиричної солдатської пісні «El Soldado Americano», відомої з к. XIX – поч. XX ст., вже немає взагалі.

Оригінал:

*«The woman was asking for money. "Come on now, white boy, do like you say." Tiny was
standing beside him buttoning up his pants. "Be back in a jiff, girls."»* [13, p. 385].

Журнальна публікація:

*«Жінка вимагала гроші. – «Ну, білий, зроби так, як казав». Тайні стояв біля нього,
застібаючи штани. – «Миттю повернемося, дівчатка.»»* [4, с. 153].

Книжкова публікація:

³⁰ У перекладі В. Мисика справді є пунктуаційні знаки в цьому рядку попри те, що модерністська манера Дж. Дос Пассоса суперечить такому перекладацькому рішенняню.

«Жінка вимагала гроші. – «Ну, білий, зроби так, як казав». Тайні стояв біля нього. – «Миттю повернемося, дівчатка.»» [5, с. 22].

Отже, приймаючи рішення про використання в новій публікації старого перекладу, редактору доведеться зупинитись на якомусь із двох видань і формулювати підстави. У нашому випадку, незважаючи на базовий принцип текстології, за яким останній прижиттєвий варіант має пріоритет, навряд чи він у випадку перекладу Дж. Дос Пассоса може відобразити останню волю перекладача й обов'язково повинен реагувати на редагування цензурного характеру.

Не можна не відмітити, що заповнення лакун і зіставлення обох версій перекладу – значне за обсягом роботи завдання в рамках додрукарської підготовки тексту і залучає серйозні ресурси зі сторони видавця.

Редакторсько-коректорська робота

Редакторсько-коректорська робота з підготовки тексту друготвору до повторної публікації складається з кількох етапів і є найбільш проблемною з огляду на складність прийняття видавничих рішень.

По-перше, професійна підготовка видання обов'язково повинна передбачати свого роду «правописний маніфест» – універсальний підхід до відтворення старого перекладу, який може варіюватися від повного нівелювання орфографічних та лексико-граматичних особливостей тексту (у разі масової цільової аудиторії) до цілковитого їх збереження.

По-друге, редакторська робота передбачає філігранне зіставлення тексту перекладу з оригіналом попри умовну готовність тексту друготвору. Скажімо, на момент появи української версії «1919» сама трилогія «США» ще навіть не була завершена³¹. Василь Мисик хоч і добре володів англійською мовою, але все одно інколи припускався неточностей, пропусків і навіть помилок. Зрештою, він сам визнавав: «[Англійську мову знаю – Б. С.] не на сто відсотків, але вправляюсь». (За спогадами Г. Костюка [7, с. 324].) Тому редактор сучасного видання муситиме приймати концептуальне рішення, що робити з очевидними помилками та стилістичними погрішностями. Наведемо кілька прикладів для кращого розуміння серйозності проблеми.

Неточності, суперечливі відповідники:

«*He learned enough to put on the pageant of the Paterson Strike in Madison Square garden*» [13, p. 373] – «Він досить навчився, щоб продовжити процесію Патерсонівського страйку у саду на Медісон-Сквері» [5, с. 12] (мова про концертну залу «Медісон-Сквер-Гарден II»); «*The brasshats wouldnt (sic) let him go to France*» [13, p. 373] – «Штабні цури не хотіли пустити його до Франції» [5, с. 13] (brasshats – «member of the brass, i.e. high-ranking members of the military», Merriam-Webster.com).

Пропуски:

«...two other guys, **all gobs** in white suits...» [13, p. 364] – «та двох інших хлопців – у білих костюмах» [5, с. 6] (gob = sailor, Merriam-Webster.com, American sailor or ordinary seaman, OED, 2nd ed.); «*being cheerleader ivy orator making clubs*» [13, p. 371] – «і бути оратором, і засновувати клуби» [5, с. 11] (пропущене означення ivy, «плющовий», натякає на те, що Джононі Ріду були до вподоби вихідці з найбільш престижних університетів Нової Англії – Ліги плюща).

Помилки:

«...**streetcarwheels** rattling on loose trucks through the Boston suburbs...» [13, p. 368] – «гриміння розчовганих ваговозів через передмістя Бостону» [5, с. 9] (мова про візки вагона міського трамваю); «*she had slightly **popeyes** and a little gruff way of saying Zut alors*» [13, p. 370] – «у неї були **крихкі маки** й звичка вимовляти трохи грубо Zut alors» [5, с. 10] (тут «трошки витрішкувата»); «*research proves R.L.S. to have been a great **cocksman***» [13, p. 372] – «досліди виявляють, що Р. Л. Стівенсон дуже **кохався у півнях**» [5, с. 11] (cocksman – «а

³¹ Якби вдалося знайти загублений рукопис «42-ої паралелі», його би довелось наново редагувати на відповідність першотвору, оскільки автор значно переробив оригінальну редакцію в 1937 р.

man known for his sexual prowess or promiscuity», Merriam-Webster.com); «a couple of *gin fizzes*» [13, p. 381] – «соди з *коньяком*» [5, с. 19] («соди з *джином*») тощо.

Примітки

Переважна більшість перекладної літератури, незалежно від цільової аудиторії, в Україні оснащена певним корпусом приміток. У сучасному перекладознавстві все більшої популярності набуває їх бачення як *паратекстового елемента в безпосередній близькості до тексту* [11, p. 178], а самого паратексту ширше – як *спеціально створеного відправного пункту* ('consciously crafted threshold') для оцінки тексту, який має потенціал вплинути на сприйняття останнього [Ibid., p. 142]. На практиці це означає, що кількість, характер, структура, змістове наповнення та обсяг приміток включно з їх розташуванням відносно коментованого тексту (посторінкові чи прикінцеві, на маргіналіях чи в нижньому колонтитулі тощо) здатні реально вплинути на процес читання, рецепції та оцінки художнього твору. Водночас ми не можемо не відзначити, що зі створенням доступного інформаційного середовища навколо читача роль (академічної) інформативної примітки перекладачем та/або редактором втратила свої позиції, а сама вона змінила свою структуру, підстроївшись під цифрові платформи, які уможливили виділення кількох ієрархічно пов'язаних рівнів тлумачення тексту, на чому наголошують автори новітньої концепції наукового анування художніх текстів із проекту Тюбінгенського ун-ту «Annotating Literature» [12]³².

Цілком очевидно, що станом на сьогодні наукова, інформаційна, культурно-історична або художньо-естетична цінність приміток перекладача в перших двох виданнях «1919» під питанням. Їх всього 36, вони використані в тексті нерівномірно (до с. 50 взагалі не з'являються), і переважна їх більшість стосується іншомовних фраз, використаних автором. Решта потребує оновлення: напр. «*Рандолф Бурн – сучасний американський ліберальний філософ*» [5, с. 67], а отже, постає питання про повноцінну заміну всього корпусу приміток, їх поділ на посторінкові (скажімо, переклад іншомовних фраз) та прикінцеві (коментування історико-біографічної, фактологічної та культурно-історичної інформації, пошук якої для читача становитиме певні труднощі з тих чи інших причин, перекладацьких рішень абощо). Загальний підхід до видання твору визначатиме їх обсяг і характер (популярні або наукові), а також враховуватиме потребу укладання словничка рідковживаних слів, що за останні сто років вийшли з активного обігу, але яскраво свідчать про культурно-історичну епоху та певний період розвитку української мови, забезпечують контраст із сьогоденням та створення відповідної атмосфери, духу модерного часу, стилізувати який нинішньому перекладачеві не під силу.

Так, на нашу думку, сучасному українському читачеві могло би бути цікаво дізнатися, що міжнародний морський сигнал «жовтий прапор» (Q / Quebec) у своїй карантинній функції давно поступився прапору L / Lima (тлумачення неочевидної фактологічної інформації: «*На кормі в нього був синій та білий грецький прапор і напівпіднятий брудножовтий карантинний прапор на носі*» [Ibid., 6]), що, згадуючи про *Koni* – Чарльза Таунсенда Коупленда (Copeland, 1860 – 1952), викладача англійської словесності в Гарвардському університеті, який мав репутацію відмінного читця, автор говорить про власні відвідини його курсу навесні 1915 р. (рівень відтворення історико-біографічної інформації: «*хто чув прегарне читання Koni...*» [Ibid., 10]), що відсилання до «*Вільйона, що шукає притулку на ніч в італійських будниках на Селліван-Стріт, Блікер, Кармайн*» [Ibid., с. 11] – це алюзія на оповідання Роберта Луїса Стівенсона «Ночівля Франсуа Війона» (A Lodging for the Night, 1877, яке існує в перекладі Ростислава Доценка (1995) (рівень інтертексту), що в старому перекладі, де йде мова про «*респектабельну ділетантську нью-йоркську богему*» [Ibid., с. 12], насправді відбито нерозуміння тодішнім українським літератором чужого поняття freelance journalism, що й відображено в перекладі (пояснення перекладацьких особливостей старого перекладу в діахронії) і т. д.

³² На користь авторів говорить те, що їхню методологію коментування художнього тексту взяв на озброєння творчий колектив Нового [повного] Единбурзького зібрання творів Роберта Луїса Стівенсона (EdRLS) (2009 – 2020).

За влучним висловом Д. Козака, колишнього куратора проекту повного зібрання творів Дж. Конрада в українських перекладах, зокрема приналежних періоду 1920-х – 1930-х рр., друготвори, виконані в 20-х роках ХХ ст., зберігаючи свою орфографію та граматику, унаочнюють давність і тяглість культурної рецепції того чи іншого автора на території України [6, с. 621].

Алгоритм і висновки

Підбиваючи підсумки, можемо нарешті в стислому вигляді сформулювати алгоритм роботи редактора зі старим перекладом в рамках видавничого проекту, який станом на сьогодні, на нашу думку, повинен мати такий орієнтований вигляд:

* встановлення факту доступності прав на текст автора (супровідні матеріали, які включають необхідну графіку, паратексти, фото, додаткові матеріали залежно від формату видання);

* отримання критичного, наукового видання першотвору з науковим і/або текстологічним коментарем, за його відсутності – останнього (прижиттєвого) видання з урахуванням побажань правовласників, якщо такі є;

* аналіз бібліографії попередніх перекладів автора та встановлення персоналії перекладачів і форматів видань;

* опрацювання корпусу досліджень автора і/або конкретного твору, як оригінальних, так і в цільовій літературі (проблема рецепції автора, освоєння його творчості цільовою культурою в похідних творах), з особливою увагою на дослідження ідіолекту автора та його перекладачів (якщо такі є), особливо в їх висновковій частині задля формування об'єктивного погляду на критерії адекватного перекладу художнього тексту та формування референтної бази ключових характеристик автора і/або тексту;

* встановлення даних наукових товариств, клубів поціновувачів автора / твору, фан-клубів, офіційних і неофіційних Інтернет-сторінок як джерел поточного стану вивчення тієї чи іншої проблеми, пов'язаної з відповідним автором або твором.

* встановлення факту доступності прав на друготвір та інші матеріали: рукописи, машинописи, внутрішні рецензії, зокрема задля встановлення гіпотетичних лакун через цензуру, самоцензуру тощо;

* виконання технічно коректного, кваліфікованого OCR з урахуванням вимог сучасної текстології;

* врахування можливих розбіжностей між редакціями перекладів;

* етап розв'язання правописних питань: узгодження можливої орфографічної корекції з обов'язковим збереженням морфологічних, лексичних, граматичних і стилістичних особливостей автора і/або епохи;

* забезпечення технічного завдання від видавця, що включає обговорення правописної політики проекту (створення правописного маніфесту за потреби), визначення цільової аудиторії проекту і місце поточного видання друготвору в роботі видавництва (його включення в серію, цикл, багатотомне видання або ж його позасерійність), попереднє встановлення формату приміток (їх наявність / відсутність, обсяг, способи відтворення), інших пара текстів: передмови, післямови, перекладацького коментаря;

* задля синхронної організації техпроцесу забезпечити перелік документів спільного доступу (напр., у форматі GoogleDocs), зокрема для ведення глосаріїв, термінологічних словників, переліків наскрізних онімів, понять, окремих перекладацьких рішень тощо;

* забезпечити технічні вимоги оформлення проекту, контроль редакторських і коректорських правок та його стадії: текстовий документ, редакторська та коректорська версії в режимі відображення правок, зверстаний макет тощо.

Орієнтовна методологія роботи з повторного видання старих перекладів здатна забезпечити їх наукову, академічну публікацію, що становитиме цінність для розвитку поточного літературного процесу, підвищить культуру книговидавництва, робитиме внесок у розвиток прикладних аспектів перекладознавства, історію перекладу в Україні, теорію редагування перекладів, а також сприятиме закріпленню здобутків видатних перекладачів (яким був і Василь Мисик) у золотому фонді національної нематеріальної спадщини.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бузанов В. Ю. Авторское право: сага о сроках / В. Ю. Бузанов // Журнал российского права. – 2014. – № 6. – С. 73–81.
2. Гриців Н. Пролог до трагедії «Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра в перекладі В. Мисика / Н. Гриців // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Філологічні науки. – 2010. – Вип. 89 (1). – С. 156–159.
3. Гриців Наталія Миколаївна. Творча особистість Василя Мисика як перекладача в контексті української культури ХХ сторіччя [Текст] : Дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / Гриців Наталія Миколаївна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2015. – 342 с.
4. Дос Пассос Дж. 1919 : [роман] : [пер. з англ.] / Дж. Дос Пассос / З англ. перекл. В. Мисик // Червоний шлях : Літературно-художній, критичний і громадсько-політичний місячник. – Харків : ДВОУ «Література і мистецтво». – 1934. – № 1.
5. Дос Пассос Дж. 1919 / Дж. Дос Пассос. – К.; Х. : Література і мистецтво, 1935. – 300 с.
6. Козак Дмитро. Примітка редактора до зібрання // Конрад Дж. Олмейрова примха. Вигнанець з островів / Джозеф Конрад. – Київ: Темпора, 2018. – С. 619–621.
7. Костюк Г. Зустрічі і прощання : спогади. Кн. 1 / Г. Костюк. – Едмонтон, 1987. – 743 с.
8. Наєнко М. К. Романтичний епос : Ефект романтизму і українська література / М. К. Наєнко. – 2-е вид., зі змін. й доп. – Київ : Просвіта, 2000. – 379 с.
9. Успенский П. Ф. Валентин Осипович Стенич – «русский денди». К типологии форм авангардного поведения / П. Ф. Успенский // Светлост са истока: јапанска култура и ми = Свет с востока: јапонска култура и ми / = Ex oriente lux: Japanese culture and we. – Белград: Faculty of Philology of the University of Belgrade, 2014. – С. 310–359.
10. Федотова О. О. Політична цензура друкованих видань в УСРР–УРСР (1917 – 1990 рр.): Монографія / О. О. Федотова. – К.: Парламентське видавництво, 2009. – 352 с.
11. Batchelor, Kathryn. Translation and Paratexts / Kathryn Batchelor. – London : Routledge, 2018. – 201 p. – (Translation theories explored.)
12. Bauer, Matthias; Zirke, Angelika. Explanatory Annotation of Literary Texts and the Reader: Seven Types of Problems / Matthias Bauer, Angelika Zirke // International Journal of Humanities and Arts Computing. – 2017. – 11.ii. – P. 212–232.
13. Dos Passos, John. U.S.A. / John Dos Passos. – New York : Library of America ; 1996. – 1288 p. ; 21 cm. – The Library of America ; 85 .
14. Koskinen, Kaisa; Paloposki, Outi. New Directions for retranslations research. Lessons Learned from the archaeology of retranslations in the Finnish literary system / Kaisa Koskinen, Outi Paloposki // Cadernos de tradução. – 2019. – Vol. 39, № 1. – P. 23-44.

REFERENCES

1. Buzanov, V. Yu. (2014). Avtorskoye pravo: saga o srokakh // Zhurnal rossiyskogo prava [Copyright: Saga of Terms // Journal of Russian Law]. Moscow.
2. Hrytsiv, N. (2010). Proloh do trahedii “Romeo i Dzhulietta” V. Shekspira v perekladі V. Mysyka // Naukovi zapysky [Foreword to the Tragedy *Romeo and Juliet* by William Shakespeare in V. Mysyk’s Translation // Research Bulletin]. Kropyvnytskyi.
3. Hrytsiv, Nataliia Mykolaivna. (2015). Tvorchа osobystist Vasylia Mysyka yak perekladacha v konteksti ukrainskoi kultury XX storichchia [Creative Personality of Vasyl Mysyk as a Translator within Ukrainian Culture Context of the 20th Century]. Kyiv.
4. Dos Passos, J. (1934). 1919 // Chervonyi shliakh. Kharkiv.
5. Dos Passos, J. (1935). 1919. Kyiv, Kharkiv: Literatura i mystetstvo.
6. Kozak, Dmytro. (2018). Prymitka redactora do zibrannia // Conrad, J. Olmeirova prymkha. Vyhnanets z ostroviv [Editor’s Note to the Collected Works // Conrad, Joseph. *Almayer’s Folly. An Outcast of the Islands*]. Kyiv: Tempora
7. Kostyuk, Hryhory. (1987). Zustrichi i proshchannia. Spohady [Meetings and Farewells. Memoirs]. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies. University of Alberta.
8. Naienko, M. K. (2000). Romantychnyi epos : Efekt romantyzmu i ukrainska literatura [Romantic Epos. Romanticism Effect and Ukrainian Literature]. Kyiv: Prosvita.
9. Uspenskiy, P. F. (2014). Valentin Osipovich Stenich – “ruskiy dendi”. K tipologii form avangardnogo povedeniya [Valentin O. Stenich, “a Russian dandy”. On the Typology of the Vanguard Behaviour] // Ex oriente lux: Japanese culture and we. Belgrade.
10. Fedotova, O. O. (2009). Politychna tsenzura drukovanykh vydan v USRR–URSР (1917 – 1990 rr.) [Political Censorship of the Printed Media in the UkrSSR (1917 – 1990)]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo.
11. Batchelor, Kathryn (2018). Translation and Paratexts. London: Routledge.
12. Bauer, Matthias; Zirke, Angelika. (2017). Explanatory Annotation of Literary Texts and the Reader: Seven Types of Problems // International Journal of Humanities and Arts Computing. Edinburgh.
13. Dos Passos, John. (1996). U.S.A. New York: Library of America.
14. Koskinen, Kaisa; Paloposki, Outi. (2019). New Directions for retranslations research. Lessons Learned from the archaeology of retranslations in the Finnish literary system // Cadernos de tradução. Florianópolis.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Богдан Стасюк – кандидат філологічних наук, обраний доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: лінгвістичні моделі перекладу, проблеми перекладацької еквівалентності та адекватності, історія художнього перекладу в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Bohdan Stasiuk – Candidate of Sciences (Philology), elected Associate Professor at the Chair of Translation, Applied and General Linguistics of the V. Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: linguistic models of translation, problems of the translation equivalence and adequacy, history of literary translation in Ukraine.

УДК 82.0

THE CRUX OF THE MATTER (MECHANISMS OF SUBTEXT CREATION AND THE ART OF ITS INTERPRETATION)

Maryna TARNAVSKA (Kropyvnytsky, Ukraine)

e-mail: tarnavsky@rambler.ru

ТАРНАВСЬКА Марина. КЛЮЧОВЕ ПИТАННЯ (МЕХАНІЗМИ ТВОРЕННЯ ПІДТЕКСТОВИХ СМИСЛІВ ТА МИСТЕЦТВО ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ)

Стаття висвітлює питання інтерпретації та перекладу художніх текстів зі свідомо твореним підтекстом на матеріалі творів Д.Дж.Селінджера. Ідентифікуються низки асоціативних сіток, спрямованих на створення прихованого смислу, та аналізуються види підтексту, що генеруються за допомогою цих одновекторних художніх засобів. Окреслено проблеми, пов'язані з адекватністю передачі свідомо твореного підтексту під час перекладу, та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: системність художнього тексту, свідомо творений підтекст, прихований зміст, художня деталь, повтор, асоціативна сітка, реценція, адекватність, якість перекладу.

TARNAVSKA Maryna. THE CRUX OF THE MATTER (MECHANISMS OF THE SUBTEXT CREATION AND THE ART OF ITS INTERPRETATION)

The paper deals with the problem of literary text interpretation and translation in terms of subtext generation, functioning and rendering. The peculiarities of literary works with consciously created hidden meanings, the mechanisms and techniques of subtext generation, the methodology of their identification and interpretation have been described. A literary text is an integral and systemic essence with all its components being interdependent. Therefore, consciously generated subtext is created by means of a set of interrelated stylistic devices, which function together in the same direction, building up an associative network capable of inspiring the reader with a desired or planned emotion or message. There are typical stylistic means, frequently minute and seemingly unimportant details, which become a powerful tool of subtext generation due to their intercorrelation and inner semantic depth. These are mostly artistic particularities, polysemantic lexemes with developed connotation, various types of repetitions and even phonetic means, like alliteration. It is not uncommon that an artistic detail acquires symbolic meaning by virtue of systemic single-vector functioning of the associative networks. Several types of hidden meanings can be found in one and the same literary text, thus, psychological, emotional and other subtexts are capable of creating the hidden plane of a literary text. On the assumption of the subtext generation and functioning complexity, the problem of its adequate translation comes to the fore. Without correct and thorough subtext means identification and interpretation it is impossible to gain ultimate adequacy of a literary text. The degree of literary text translation quality for works with consciously created subtext directly depends on the ability of a translator to find the associative networks and render them in the target text by means of various transformations. However, it is not infrequent that finding equivalent is impossible, which inevitably results in the partial or complete loss of subtext meaning. In this case, the background knowledge of a recipient can compensate for this loss and approximate the adequacy of perception. In general, studies into conscious subtext generation and interpreting might contribute a lot into the theory of literature studies and enhance the quality of literary texts reception as well as translation.

Key words: literary text systematicity, conscious subtext, hidden meaning, artistic peculiarity, repetition, associative network, perception, adequacy, translation quality.

The purpose of this article is to show the mechanics of subtext generation of the highest artistic quality as well as to reveal the means, the particularities of subtext writing, which are responsible for the creation of hidden meanings and either to find out or to suggest the ways of their adequate translation. It is not the first study we are doing into the matter and this paper is a part of a complex research on consciously created literary subtext [7; 8]. The basis for our work lies in the fact that Salinger created his subtexts consciously, thus, conscious analysis of his writings seems quite logical and fruitful, when it comes about investigation of hidden meanings generation and the translation of the above-mentioned phenomenon. The problem of interpretation and translation of subtextual meanings and their elements was studied by Galayeva N.L., Zorivchak R.P., Kukharenko V.A., Popovich A., Miller J. and others. However, it is always interesting to study the process of generating implicit meanings on the basis of a particular work of a particular author, since it is unique.

Viewed from this angle, the story "Pretty Mouth and Green My Eyes" represents a perfect piece of Salinger's subtext writing and is saturated with stylistic devices and particularities responsible for the occurrence of hidden planes and meanings, which are worth analyzing in terms of their interpreting and translation. "Pretty Mouth and Green My Eyes", which became a part of the "Anthology of Famous American Stories" two years after its publication, is yet another example of Salinger's skillful subtext writings. There was much ambiguous criticism of the story, which was